

Türk Edebiyatı Tarihinin Doğuşu

Ahmet Emin SARAÇ

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul Türkiye.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9558-8350>

ROR ID: <https://ror.org/05j1qpr59>

aeminsarac@hotmail.com

Atıf Bilgisi

SARAÇ, Ahmet Emin. "Türk Edebiyatı Tarihinin Doğuşu". *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 52 (Güz 2024), 159-192.

<https://doi.org/10.24058/tki.2024.514>

Geliş Tarihi	18.09.2024
Kabul Tarihi	02.11.2024
Yayın Tarihi	24.12.2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	tkidergisii@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

ÖZET

Modern manadaki edebiyat tarihi kavramı 18. asır sonlarından itibaren gelişmeye başlamış olup bundan önce yazılan benzer tarzdaki eserler, daha çok biyografik kitaplardır. Türk edebiyatında da 15. asır sonlarından itibaren çok sayıda şuara tezkireleri telif edilmekle beraber Türk edebiyatı tarihini bütünüyle verme gayesini güden ilk eser, Mehmed Fuad Köprülü'nün 1920'lerde yayınlanan Türk Edebiyatı Tarihi kitabı olmuştur. Daha önce benzer isimde yayınlanan kitaplar, konuyu ele alışları bakımından çok daha mahdut kalmışlardır.

Bu makalede ilk önce Osmanlı ediplerinin 19. asra kadar devam etmiş olan Türk edebiyatı tarihi anlayışları kısaca değerlendirilmiş, sonrasında bu asırda Avrupa'da Türkolojiye dair yapılan ve Türk edebiyatı hakkındaki bilgimizi oldukça arttıran çalışmalara temas edilmiştir. Ardından Köprülü'nün 1910'lu ve 20'li yıllarda Türk edebiyatının doğru bir tarihini ortaya koymak hususundaki gayretlerinden bahsedilmiştir. En nihayet, Köprülü'nün eserlerini ortaya koymasını takip eden on yıllarda Türk edebiyatı tarihine dair malumatımızı zenginleştiren çalışmalara işaret edilmiştir.

Makale okunduğunda görüleceği üzere 19. asır başlarından itibaren Avrupa'da Türkoloji sahasında mühim keşifler yaşanmış, fakat bunların Türkiye'ye yansması oldukça geç olmuştur. Bununla birlikte Türk ilim adamları, 1910'lardan itibaren bu gelişmelere intibak etmiş ve Türkiye, Türk edebiyatı hakkındaki çalışmaların merkezi konumuna gelmiştir. Bu değişiklikte Köprülü'nün çok büyük bir tesiri olmuştur.

Anahtar Kelimeler

Türk edebiyatı tarihi, Şarkiyat, Türkoloji, Mehmed Fuad Köprülü.

The Rise of Turkish Literary History

Ahmet Emin SARAÇ

Dr. Öğr. Üyesi, Medeniyet University Faculty of Letters Department of Turkish Language and Literature, İstanbul Türkiye.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9558-8350>

ROR ID: <https://ror.org/05j1qpr59>

aeminsarac@hotmail.com

Citation

SARAÇ, Ahmet Emin. "The Rise of Turkish Literary History ". *The Journal of Turkish Studies*, 52 (Fall 2024), 159-192.

<https://doi.org/10.24058/tki.2024.514>

Date of Submission	18.09.2024
Date of Acceptance	02.11.2024
Date of Publication	24.12.2024
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	tkidergisii@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

ABSTRACT

*The concept of literary history in the modern sense began to develop at the end of the 18th century. Similar works written before that were mostly biographical dictionaries. Although many tezkires (biographical dictionaries) have been written in Turkish literature since the end of the 15th century, the first work that aimed to give a complete history of Turkish literature was Mehmed Fuad Köprülü's *Türk Edebiyatı Tarihi* [Turkish Literary History], published in the 1920s. Previous books with a similar title were much more limited in their treatment of the subject.*

In this article, firstly, the Ottoman authors' understanding of the history of Turkish literature until the 19th century is briefly discussed. Afterwards, the studies on Turkology in Europe in this century, which considerably increased our knowledge about Turkish literature, are mentioned. Then, Köprülü's efforts in the 1910s and 20s to provide an accurate history of Turkish literature are presented. Finally, the studies that enriched our knowledge of the history of Turkish literature in the decades following the publication of Köprülü's works are pointed out.

The article shows that there have been important discoveries in the field of Turkology in Europe since the beginning of the 19th century, but their reflection in Türkiye has been quite late. However, Turkish scholars have adapted to these developments since the 1910s and Türkiye has become the centre of studies on Turkish literature. Köprülü had a great role in this change..

Keywords

Turkish literary history, Orientalism, Turkology, Mehmed Fuad Köprülü.

Giriş

Bir milletin tarihinin önemli bir parçası; siyâsi, dinî, bedîî vs. muhtelif taraflarıyla beraber onun karakterini ve medeniyet tarihindeki yerini belirten bir unsur olarak edebiyat tarihlerinin yazılmaya başlanması daha çok 18. asır sonlarından itibaren görülmeye başlar.¹ Bu zamana kadar edebiyat tarihi vasfına yaklaşabilecek eserler, biyografik kitaplardır. İbn Kuteybe'nin (ö. 889) *eş-Şi'r ve's-Şu'arâ'sı*, John Bale'in (ö. 1563) *Scriptorum illustrium majoris Britanniae (Büyük Britanya'nın Meşhur Yazarları)* kitabı bu tarz eserlere örnek olarak verilebilir. Türk edebiyatında da 15. asır sonlarından itibaren şairlerin biyografilerini ihtiva eden çok sayıda kitap telif edilmiştir. Bugün anladığımız manadaki Türk edebiyatı tarihi ise 1910'larda Fuad Köprülü'nün çalışmalarıyla meydana çıkmıştır. Ondan önce Avrupa'da Türkoloji hakkında önemli çalışmalar yapılmaya başlanmış olmasına rağmen bunlardan istifade ederek Türk edebiyatı tarihini bir terkip hâlinde sunan kişi odur. Bu makalede ilk önce Köprülü'den evvel Türk edebiyatı tarihine dair yapılmış çalışmalara ve Türk edebiyatı telakkisinin gelişmesine temas edilecek, bilahare Köprülü'nün bu sahada yaptığı iş izah edilmeye çalışılacaktır. Son olarak ise Köprülü'nün vaz ettiği bu edebiyat tarihi sahasında sonraki onyıllarda ortaya konulan başlıca çalışmalardan bahsedilecektir.

Makalede Türk edebiyatı hakkındaki bilginin genişlemesi ve Türk edebiyatı tarihinin ilmî bir disiplin hâline gelişi belli başlı çalışmalar üzerinden gösterilmeye çalışılmıştır. Bu gelişmenin tarihî, sosyal arka planı; hangi meseleler üzerinden ilerlediği gibi konulara makale hacmini zorlamamak için çok gerekli hâller dışında temas edilmemiştir. Bu bakımdan çalışma, tahlilî olmaktan ziyade tasvirî bir mahiyet arz etmektedir. Bununla birlikte ileride konuyu muhtelif taraflarıyla inceleyecek çalışmalar için bir başlangıç noktası teşkil edeceği ümit edilmektedir.

1. Osmanlı Edebiyatının Türk Edebiyatı Tarihi Hakkındaki Bilgisi

Türk edebiyatı tarihlerine mümasil elimizdeki en eski kaynaklar şuara tezkireleridir. İlk şuara tezkiresi olan ve Osmanlı tezkireleri üzerinde de ciddi bir tesiri bulunan Nevâyî'nin *Mecâlisü'n-Nefâis*'inde müellif, Timurîler

¹ Edebiyat tarihçiliğinin gelişimi hakkında bilgi için Türkçede bu konudaki en geniş yazı olan Cemil Meriç'in Robert Escarpit'den yaptığı tercümeye bakılabilir: "Edebiyat Tarihinin Tarihi", *Kırk Ambar*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1980, 221-259.

idadesinde vücuda gelmiş edebiyattan bahsetmektedir.² Dolayısıyla burada ele alınan şairler 15. asırdan önceye gitmemektedir. Batı sahasında kaleme alınan şuara tezkirelerinde ise biraz daha öncesinin de söz konusu edildiği görülmektedir. 16. asırda kaleme alınan bu tezkireler,³ Osmanlı sahasında Türkçe yazmış ve klasik edebiyatın kaidelerine bağlı şairleri ele almaktadır. En erken 14. asır sonlarında yaşadıkları belirtilen şairlerin yer aldığı bu eserlerde önceki bir asırlık dönemde Anadolu'da vücuda gelmiş edebiyat hakkında verilen bilgilerin çok eksik ve hatalı olduğu görülmektedir.⁴ Osmanlı okumuşlarının Türk edebiyatı tarihi hakkındaki bilgileri, 19. asra gelinceye kadar bu eserlerde verilen bilgilerden ibaretti.

Konuda ilerlemeden önce Osmanlı Türklerinin doğu Türkçesine ait eserleri ne kadar benimsedikleri ve kendi edebiyatlarının bir parçası olarak gördükleri, üzerinde durulması gereken bir meseledir. Osmanlı edebî muhitlerinde Çağatay edebiyatını bilmenin, hatta Çağatayca şiirler yazmanın yaygın bir hâdise olduğu malumdur.⁵ Bu durum, şüphesiz Nevâyî'nin kuvvetli şahsiyetinin nüfuzuna dayanmaktadır. Dolayısıyla Osmanlı ediplerinin Çağatay edebiyatına aşına oldukları rahatlıkla söylenebilirse de onu ne kadar kendi edebiyatlarının bir parçası olarak gördükleri tartışmaya açıktır. Bu hususta ilgi çekici bir örnek olarak Kafzâde Fâizî'nin 1621 yılında

² Ali-Şîr Nevâyî, *Mecâlisü'n-Nefâyis*, I-II, haz. Kemal Eraslan, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2015.

³ Bu eserler; Sehî, Latîfî, Âşık Çelebi ve Kınalızâde'nin tezkireleri ile Gelibolulu Âlî'nin *Künhü'l-Ahbâr*'ında şairlerin biyografilerinin verildiği kısımlardır.

⁴ Mesela tezkirelerde Yıldırım Bayezid devrinin (1389-1402) öncesine ait yalnız iki eserde birer şair yer almaktadır. Bu kişiler, Âşık Çelebi'nin bahsettiği Yunus Emre ile Latîfî'de geçen Âşık Paşa'dır. Üstelik Latîfî, Âşık Paşa'yı Orhan Gazi devrinde (1324-1362) Anadolu'ya gelmiş bir şair olarak tanıtmaktadır ki bu bilgi kesinlikle yanlıştır (Latîfî, *Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*, haz. Rıdvan Canım, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara 2000, 118). Gelibolulu Âlî'nin *Künhü'l-Ahbâr*'da Yıldırım öncesinde –velev halk şairi olsun– bir şairin zuhur ettiğinin malum olmadığını belirtmesi, 16. asır müelliflerinin Anadolu'daki Türk edebiyatının erken dönemi hakkındaki malumatının derecesini gösteren bir başka örnektir (*Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, haz. Mustafa İsen, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1994, 101).

⁵ Konuyla alakalı bkz. Osman Fikri Sertkaya, "Osmanlı Şairlerinin Çağatayca Şiirleri", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XVIII, 1970, 133-138; "Osmanlı Şairlerinin Çağatayca Şiirleri II", *TDED*, XIX, 1971, 171-184; "Osmanlı Şairlerinin Çağatayca Şiirleri III: Uygur Harfleriyle Yazılmış Bazı Manzum Parçalar I", *TDED*, XX, 1973, 157-184; "Osmanlı Şairlerinin Çağatayca Şiirleri IV", *TDED*, XXII, 1976, 169-189.

telif ettiği *Zübdetü'l-Eş'âr*'a bakılabilir: Türkçe şiirleri toplayan bir antoloji hüviyetindeki eserde Nevâyî'e de yer açıldığı ve ondan çok sayıda beyit aktarıldığı görülmektedir. Burada Lütfî ile Hüseyin-i Baykara da yer almaktadır.⁶ Yine aynı döneme ait kıymetli bir mecmua olan Peşteli Hisâlî'nin *Metâli'ü'n-Nezâir*'inde de Şirazlı Hâfız gibi bir şaire çok az bir yer ayrılırken Nevâyî'den çok sayıda beytin alındığı görülmektedir. Burada Hüseyin-i Baykara'nın da hatırı sayılır miktarda beyti vardır.⁷ Bu tür örneklerin mevcudiyetine rağmen mesela nazire mecmualarında Nevâyî'e genellikle yer verilmemesinden Osmanlı ediplerinin kendi edebiyatlarını Çağatay edebiyatından ayrı telakki ettiklerinin anlaşıldığını belirtmeliyiz.

Şuara tezkirecilerinin esas olarak klasik edebiyata mensup şairleri eserlerine almakla beraber tekke şairlerine de –çok daha az olmakla beraber– yer açtıkları görülmektedir. Bunda onların şahıslarına duyulan hürmetin de önemli bir payı olduğu tahmin edilebilir. Fakat saz şairlerinin umumiyetle tahkire maruz kaldıkları ve bu eserlere kaydedilmedikleri müşahede edilmektedir.⁸

19. asır Osmanlı okumuşlarının Türk edebiyatı hakkındaki bilgi ve görüşlerini üç eser merkezinde tesbit etmemiz mümkündür. Bu eserler, Ziyâ Paşa'nın *Harâbât*'ı (1874), Ebüzziyâ Tevfik'in *Nümûne-i Edebiyyât-ı Osmâniyye*'si (1876) ve geç bir örnek olarak Fâik Reşâd'ın *Târîh-i Edebiyyât-ı Osmâniyye*'sidir (1912). Ziyâ Paşa'nın eseri Türkçe, Farsça ve Arapça manzumelerden oluşan bir müntehabât mecmuasıdır.⁹ Burada yer alan Türk şairlerine baktığımızda şöyle bir tabloyla karşılaşılacaktır: Kasidelere yer verilen ilk ciltteki en eski şairler Necâti ile Fuzûlî'dir. Çağatay edebiyatından ise herhangi bir şair bulunmamaktadır.¹⁰ Mesnevilerin yer aldığı üçüncü ciltte en eski eserler, Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'i ile Şeyhî'nin *Hüsrev ü Şîrîn*'idir. Burada Nevâyî'nin *Hamse*'sinin tamamından seçkiler yapıldığı dikkat çekmektedir.

⁶ Bekir Kayabaşı, *Kâf-zâde Fâ'izî'nin Zübdetü'l-Eş'âr'ı*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Malatya 1997, 273, 480, 552-566.

⁷ Bilge Kaya Yiğit-Abuzer Kalyon, "Peşteli Hisâlî'nin Metâli'ü'n-Nezâ'ir Mecmuası ve Mecmuada Yer Alan Şairlerin Mahlasları", *Turkish Studies*, 8/1, 2013, 359, 364.

⁸ Konuyla alakalı bkz. Fevziye A. Tansel, "Halk Şairlerimizin Küçümsenmesi ve Tahkiri Meselesi", *Bellekten*, 194, 1985, 313-333.

⁹ I-III, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1291-1292.

¹⁰ Nevâyî'nin divanlarında kaside bulunmadığı ve Hüseyin-i Baykara'nın da kasidesinin mevcut olmadığı düşünüldüğünde bu durumda şaşılacak bir şey yoktur.

Kaside ve mesnevi dışındaki manzumelerin yer aldığı ikinci ciltte ise durum şöyledir: Buradaki en eski şair Sultan Veled'dir. Fakat ona atfedilen iki beyit, aslında Ahmed-i Eflâkî'ye isnat edilen beyitlerdir. Daha sonraki en eski şair, iki beyti nakledilen Sultan 2. Murad'dır. Çağatay edebiyatından ise Lütfî ile Hüseyin-i Baykara'nın birer gazeli mevcuttur. Nevâyî'den ise çok miktarda şiir nakledilmiştir. Sonuç olarak Ziyâ Paşa'nın *Harâbât*'ında, Çağatayca şiirlerin, Osmanlı Türkçesiyle yazılan eserlerle bir arada ele alındığı görülmektedir. Yanlışlıkla Sultan Veled'e atfedilen ve kâili kesin olmayan iki beyti bir kenara bırakırsak naklettiği şiirler, 15. asırdan önceye gitmemektedir.

Harâbât ile aynı yıllarda hazırlanan *Nümûne-i Edebiyyât-ı Osmâniyye* ise Osmanlı nesrinin örneklerini toplayan bir mecmuadır. Müellifin daha çok yeni nesillere örnek alacakları metinleri verme gayesiyle hazırladığı bu antolojide¹¹ 19. asır yazarlarının, büyük kısmı oluşturdukları görülmektedir. Bununla beraber eski edebiyattan alınan örnekler de mevcuttur. Eserin, Osmanlı nesrinin kurucusu olarak sunulan Sinan Paşa'nın *Tazarru'nâme*'si ile başladığı görülmektedir. Sinan Paşa, Osmanlı nesrinde gerçekten önemli bir merhale olmakla beraber, nesir edebiyatının ondan çok önce başladığı malumdur. Daha sonra kendilerine bahis ayrılan eserler ise, Fuzûlî'nin *Şikâyetnâme*'si, Koçi Bey'in Sultan 4. Murad'a sunduğu layiha ve *Naîmâ Tarihi*'dir. Bu dört eserin, Cumhuriyet döneminde de 19. asır öncesi Osmanlı nesrinin en fazla ilgi çeken örneklerinden olmaya devam eden metinler oldukları dikkat çekmektedir.

Fâik Reşâd'ın edebiyat tarihi, şairlerin hâl tercümelerini esas alan, eski anlayışla kaleme alınmış edebiyat tarihlerinin en son ve mütekâmil örneğidir. 1890'lı yıllarda *Hazîne-i Fünûn* mecmuasında yazdığı hâl tercümeleriyle bu sahada muteber bir isim hâline gelen Fâik Reşâd, Şeyhülislam Yahyâ Efendî'ye kadarki kısmını yazabildiği eserine Âşık Paşa ile başlamaktadır. Yunus Emre'nin ismini –onu kaynaklardaki hatalı bilgiden dolayı Yıldırım Bayezid devri şairi olarak göstererek- yalnız zikretmekle iktifa etmesi ve onun için bir bahis açmaması dikkat çekmektedir. Nâsir olarak Sinan Paşa'dan başka Darîr'i de anması kıymetlidir. Tezkirelerde anılmayan bu müellifin siyerinden bir

¹¹ Bu meyanda eserin mukaddimesinde –modernleşme dönemi edebiyatımızda sıklıkla görüldüğü üzere- külfetli lisanın alemleri hâline gelmiş Veysî ve Nergisî'den menfî bir dille bahsedildiğini zikretmeliyiz (Ebüzziyâ Tevfik, *Nümûne-i Edebiyyât-ı Osmâniyye*, Matbaa-i Ebüzziyâ, İstanbul 1330, 7).

parça da nakletmektedir. Halk edebiyatı hakkındaki fikirleri ise ortalama bir Osmanlı münevverininkini aksettirmektedir.¹²

19. asırda Batı'da ve Rusya'da Türkolojiye dair mühim gelişmeler yaşanmaya başlamış olmasına rağmen zikrettiğimiz eserlerde bunların makes bulduğunu söylemek mümkün değildir.¹³

2. 19. Asırda Türk Edebiyatına Dair Bilginin Artması

Avrupa'nın Türklere ilgisi çok eskiye dayanmaktadır. 14. asra ait *Codex Cumanicus* bu ilginin bir mahsulüdür. Daha sonraları yazılan eserler arasında Türk dilinin en önde gelen müracaat eserlerinden Meninski'nin lügati (1680) ile Joseph de Guignes'nin genel Türk tarihine dair, tesirini 20. asra kadar sürdürmüş kitabı (1756-8), kıymetleri ve ihataları sebebiyle bilhassa zikredilebilir. 18. asır sonlarından itibaren modern şarkiyatın gelişmesiyle beraber Türkolojide de büyük hamleler görülmüştür. Batı'daki bu gelişmeye çok geçmeden Rusya da katılmakla beraber Türkler, Rusya'nın önemli bir unsuru buldukları için Rusya'nın bu sahaya ilgisinin Batı'dakinden farklılaştığı da belirtilmelidir. Türk edebiyatının mazisine dair bilgilerimizi büyük ölçüde genişleten bu çalışmaların bugün anladığımız manadaki Türk edebiyatı tarihinin ortaya çıkışında büyük hizmetleri dokunduğu için bunların en önemlilerinden burada bahsetmek gerekmektedir.

Ebülgâzî Bahâdır Hân'ın *Şecere-i Türk'ü* Avrupalılarca Türk tarihine dair bilinen ilk kaynak olduğu için çok okunmuş, 18. asır boyunca Almanca, Fransızca ve İngilizceye tercüme edilmiştir. Rusçaya da tercüme edilen bu

¹² "Parmak hesabıyla söylenen yâvelerin mine'l-kadîm şi'rden addedilmediğine bugün elde lâ-yu'ad ve lâ-yuhsâ divânlar, mecâmi'-i eş'âr ve sâir birtakım manzûmeler mevcûd ve mütedâvil olduğu hâlde ezgilerin, koşmaların, manilerin birkaç âmmî ve ümmînin mecmû'alarından, cönklerinden başka yerlerde cây-ı kabûl bulamamış olmasıyla da sâbittir" (Fâik Reşâd, *Târîh-i Edebiyyat-ı Osmâniyye*, Zarafet Matbaası, İstanbul [t.y.], 34).

¹³ Türk edebiyatının yenileşme döneminde edebiyat tarihine dair yapılan ilk çalışmalar hakkında bkz. Nurullah Çetin, *Tanzimat'tan Fuat Köprülü'ye Kadar Bizde Edebiyat Tarihçiliği*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 1988; Ali Emre Özyıldırım, "Edebiyât-ı Kadîme' Açısından Türkiye'de Edebiyat Tarihçiliğinin İlk Örnekleri", *Eski Türk Edebiyatına Modern Yaklaşımlar I*, haz. Hatice Aynur, Müjgân Çakır, Hanife Koncu, Selim S. Kuru, Turkuaz Yayınları, İstanbul 2007, 210-218.

eserin aslı ilk defa 1825 yılında Kazan'da bastırılmıştır.¹⁴ Aynı yıl, Türk edebiyatının en eski eserlerinden *Kutadgubilig*, Fransız müsteşrik P. A. Jaubert tarafından Uygur harfleriyle yazılmış Herat nüshasına dayanılarak ilim âlemine ilk defa olarak tanıtılmıştır.¹⁵ Bu müellif, mensur bir hikaye kitabı olan *Bahtiyâr-nâme*'nin Uygur harfleriyle yapılmış tercümesini de duyurmuştur (1827).¹⁶ Kıpçak Türkçesinin çok ehemmiyetli bir yadigarı olan *Codex Cumanicus*, ilk defa Julius von Klaproth tarafından tanıtılmıştır (1828).¹⁷

Arthur Lumley Davids'in 1832 yılında yazıp Sultan Mahmud'a ithaf ettiği ve dört sene sonra Fransızcaya da tercüme edilen *A Grammar of the Turkish Language*, geniş mukaddimesinde Türk dili ve edebiyatının zamanı için başarılı sayılabilecek bir tarihçesini vermesi, örnek olarak naklettiği metinler arasında Uygur harfleriyle yazılmış *Tezkire-i Evliyâ*, *Mîrâcnâme* gibi eserlerin bulunması bakımından önemlidir.

Alî Şîr Nevâyî'nin Farsça ile Türkçeyi mukayese ettiği *Muhâkemetü'l-Lügateyn* adlı eserini, Quatremère, 1841 yılında ilim âlemine tanıtmış, dört yıl sonra Fransızca tercümesiyle birlikte neşretmiştir. Yine Fransız müsteşriklerinden Belin'in Nevâyî hakkında 1861'de yazdığı iki sayı süren makalesi Nevâyî tetkiklerinde önemli bir merhale olup uzun bir zaman kendisinden istifadeye devam edilmiştir.¹⁸

Bu yıllarda Rusya'da Türk halk edebiyatına dair önemli bir gelişme yaşanır. Çokan Velihanov, Kırgızlar arasında yaptığı seyahatte Manas destanını keşfeder ve bunu 1861 yılında yayınladığı bir makalesinde haber verir.¹⁹

¹⁴ Zeki Velidi Togan, "Ebülğâzî Bahadır Han", *İslâm Ansiklopedisi*, 4, İstanbul 1977, 81-82.

¹⁵ Amédée Jaubert, "Notice d'un manuscrit turc, en caractères ouigoures, envoyé par M. de Hammer, à M. Abel-Rémusat", *Journal asiatique*, VI, 1825, 39-52, 78-95.

¹⁶ Amédée Jaubert, "Notice et extrait de la version turque du Bakhtiar-Namèh: d'après le manuscrit en caractères ouïgours que possède la bibliothèque Bodléienne d'Oxford", *Journal asiatique*, X, 1827, 146-167.

¹⁷ Ahmet Caferoğlu, *Türk Dili Tarihi*, II, Enderun Yayınları, İstanbul 1984, 181.

¹⁸ Agah Sırrı Levend, *Ali Şir Nevâî*, I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1965, 266.

¹⁹ Abdülkadir İnan, "Manas Destanı Üzerine Notlar", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1959, TDK Yayınları, Ankara 1959, 125.

Türkolojinin 19. asırdaki önemli ismi Arminius Vámbéry'nin 1867 yılında yayınladığı, Çağatayca gramer, metinler ve sözlükten oluşan eseri²⁰ ile Pavet de Courteille'in 1870 yılında hazırladığı Çağatayca sözlüğü,²¹ Çağatay diline dair araştırmaların çok kıymetli iki mahsulüdür.

Vámbéry'nin 1870 yılında yaptığı *Kutadgubilig* neşri, eserin ilk neşri teşebbüsü olup bine yakın beytin aslını ve Almanca tercümesini vermektedir.²² Bu eser hakkındaki ilk büyük çalışmalar ise Radloff tarafından gerçekleştirilmiştir. 1890'da Herat nüshasının tıpkıbasımını yapan bu âlim, 1891-1910 yılları arasında eseri, aslı ve Almanca tercümesi ile birlikte üç cilt hâlinde neşreder.²³

Bu yıllarda Türkoloji araştırmalarında çığır açacak bir keşif yaşanır. 80'li yılların sonunda Sibirya'ya gönderilen Fin araştırma heyeti, buradaki gezileri sonunda 1889 yılında ilk defa olarak Yenisey'deki mezar kitabelerinin kopyalarını yayımlar. Aynı yıl Moğolistan'da araştırmaya gönderilen arkeolog N. M. Yadritsev ise Orhon âbidelerini keşfeder. Ertesi sene bu abideler hakkında bir eser neşreder. Bunun üzerine bölgeye gönderilen Fin heyeti bu abidelerin kopyalarını çıkarıp 1892'de yayımlar. Ertesi yıl Vilhem Thomsen, yazıları çözdüğünü ilan edip ilgili raporunu neşreder. 1896 yılında ise Bilge Kağan ve Kültigin Abidelerinin çok başarılı bir yayını gerçekleştirir.²⁴ Orhon âbidelerinin keşfi ile o zamana kadar *Kutadgubilig*'in yazıldığı 11. yüzyılın ikinci yarısına kadar götürülebilen Türk yazılı edebiyatının başlangıç tarihi, 8. asır başlarına çıkmıştır.

1890'lı yılların sonundan itibaren doğu Türkistan'a yapılan keşif seferleri sayesinde eski Uygur Türkçesine ait pek çok metin gün yüzüne çıkar. Bunlara misal olmak üzere Aurel Stein tarafından keşfedilip ilk defa olarak Vilhem Thomsen tarafından tanıtılarak neşredilen *Irk Bitig* zikredilebilir.²⁵ Güzel bir

²⁰ Hermann Vámbéry, *Çagataische Sprachstudien*, F. A. Brockhaus, Leipzig 1867.

²¹ Yahya Erdem, "Pavet de Courteille", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 34, İstanbul 2007, 192.

²² Gulnisa Jamal-Muhammet Savaş Kafkasyalı, *Kutadgu Bilig Araştırmaları Tarihi*, Karınca Yayınları, Ankara 2016, 163.

²³ Ahmet Temir, *Türkoloji Tarihinde Wilhelm Radloff Devri: Hayatı-İlmî Kişiliği-Eserleri*, TDK Yayınları, Ankara 1991, 149.

²⁴ Talat Tekin, *Orhon Yazıtları*, TDK Yayınları, Ankara 2014, 1-2.

²⁵ Vilhem Thomsen, "Dr. M. A. Stein's Manuscripts in Turkish Runic Script from Miran and Tun-Huang", *Journal of Royal Asiatic Society*, January 1912, 181-227.

yazı ile yazılmış ve iyi bir kondisyonda günümüze intikal etmiş bu eserin 9. asrın başlarına ait olduğu tahmin edilmektedir.

Türk edebiyatının eski ve kıymetli eserlerinin ortaya çıkmasında, hazırlanan kütüphane kataloglarının da faydası olmaktadır. Mesela Seyf-i Serâyî'nin Kıpçak Türkçesine ait *Gülistân* tercümesi, ilk defa Dozy'nin hazırladığı Leiden Üniversitesi Kütüphanesi katalogu sayesinde duyurulmuştur.²⁶ Charles Rieu'nun Britanya Müzesi'ndeki Türkçe yazmalar için hazırladığı katalog sayesinde Harezmî'nin *Muhabbetnâme*'si ile Sekkaki'nin divanının bir nüshası ilk defa ortaya çıkmıştı.²⁷

Doğu Türkçesine ait bu keşiflerle Türk edebiyatının çerçevesi gittikçe genişlerken ona nisbeten çok daha mazbut ve malum olan batı Türkçesi ile oluşmuş edebiyat hakkında da önemli çalışmalar yapıldığı görülmektedir. H. F. von Diez, 1815'te bir makale ile Dede Korkut kitabını ilim âlemine tanıtır.²⁸ Hermann Ethé, 1883'te sunduğu bir tebliğ ile Mes'ûd bin Ahmed'in Türk nesir edebiyatının en eski örneklerinden olan *Kelîle ve Dimne* tercümesini duyurur.²⁹ Ignác Kúnos, 1886 yılındaki Karagöz yayınından itibaren çok sayıdaki eserle Türk halk edebiyatına dair araştırmalarda öncülük eden bir isim olur.³⁰ Klasik Türk edebiyatının en eski divanlarından Kadı Burhâneddîn divanı, ilim âlemine 1895'de Melioranskiy'in bir makalesi ile tanıtılır.³¹

Osmanlı edebiyatını tanıtmak için Avrupa'da 19. asırda önemli yayınlar yapılmıştır. Bunlardan ilk akla geleni, Hammer'in tezkirelere dayanarak hazırlayıp Sultan Mahmud'a ithaf ettiği, dört ciltlik ve 2000'den fazla şairi ve

²⁶ R. P. A. Dozy, *Catalogus codicum orientalium Bibliothecae Academiae Lugduno-Batavae*, I, E. J. Brill, Lugduni Batavorum 1851, 355.

²⁷ Charles Rieu, *Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum*, Gilbert and Rivington, London 1888, 284, 290.

²⁸ Heinrich Friedrich von Diez, "Depé Ghöz oder der oghuzische Cyklop", *Denkwürdigkeiten von Asien*, II, in Commission der Halleschen Waisenhaus-Buchhandlung, Berlin - Halle, 1815, 399-457.

²⁹ Hermann Ethé, "On Some Hitherto Unknown Turkish Versions of Kalîlah and Dimnah", *Actes du sixième Congres International des Orientalistes, tenu en 1883 à Leide*, E. J. Brill, Leide 1885, 239-255.

³⁰ Mustafa Kaçalin, "Kúnos, Ignác", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 26, Ankara 2002, 376-377.

³¹ Yusuf Yıldırım, "Kadı Burhâneddîn Divanı'nun Garip Hikayesi: İsimsiz Şiirler", *Kadı Burhâneddîn Kitabı*, haz. Yusuf Yıldırım - Ramazan Süer, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas 2020, 193.

manzumelerinden örnekleri ihtiva eden eseridir (1836-1838).³² Osmanlı şairlerin tercüme-i hâllerini kronolojik bir şekilde sunan bu eser, tezkirelerin verdiği bilgileri tekrarladığı ve şairlerin eserlerini bizzat incelemeyeceği için birçok hatalar barındırmasına rağmen yine de bir müracaat eseri olarak uzun zaman değerini korumuştur. Hammer'ın bir diğer önemli icraatı *Evlîyâ Çelebi Seyahatnamesi*'nin önemini farkedip eseri ilk önce 1814'te yayınladığı makale ile, sonra 1834-1850 yıllarında iki ciltlik bir İngilizce tercümesiyle ilim âleminin dikkatlerine sunmasıdır.³³

Osmanlı şiiri tarihini terkiibî bir surette inceleyen, modern manadaki ilk edebiyat tarihimiz sayılabilecek eser ise E. J. W. Gibb'e aittir.³⁴ Günümüzde dahi okuyucu bulan bu eser, Fars edebiyatının Türk edebiyatı üzerindeki tesirini menfi bir şekilde yorumlaması ve modern Türk edebiyatını fazlasıyla tebcil etmesi bakımından tartışmalara sebebiyet vermiştir. Fakat müellifin eserini hazırlarken rehberliğine başvurduğu Türk entelijansiyasının bizzat kendisinin eski edebiyat hakkında çoklukla menfî görüşler beslediğini düşünürsek müellifi bu tavrından dolayı çok fazla muaheze etmememiz gerektiği sonucuna varabiliriz.³⁵ Anadolu'da gelişmeye başlayan edebiyatı 1300-1450, 1450-1600, 1600-1700, 1700-1850 şeklinde dörde ayırarak inceleyen Gibb, o zamana kadarki en makul dönemlendirmeyi yapmıştır. Batı Türklerinin edebiyatı içerisindeki önemli mevki ihmal edilen Yunus Emre'ye hakkını iade eden Gibb'in; eserine Mevlânâ, Sultan Veled, Yunus Emre ve Âşık Paşa ile başladığı görülmektedir. Bu başlangıç dönemi için Veled Çelebi'nin birkaç yıl önce çıkan "Edebiyyât-ı İslâmiyye" başlıklı kıymetli makalesinden³⁶ istifade eden Gibb'in orada yer alan ve kendisinin de tekrarladığı bir hata, Türk edebiyatı tarihi araştırmalarının bu sırada henüz ne kadar iptidai bir safhada bulunduğunu göstermesi bakımından kayda değerdir. Veled Çelebi, bugün Mes'ûd bin Ahmed'e aidiyetini bildiğimiz *Ferhengnâme-i Sa'dî*'yi ilk defa ortaya

³² Hammer-Purgstall, *Geschichte der osmanischen Dichtkunst bis auf unsere Zeit*, I-IV, Hartleben, Pesth 1836-1838.

³³ Nuran Tezcan, "Evlîya Çelebi Seyahatnamesi'nin Hammer-Purgstall Tarafından Bilim Dünyasına Tanıtılması", *Osmanlı Araştırmaları*, XXXIV, 2009, 203-230.

³⁴ *A History of Ottoman Poetry*, I-VI, Luzac & Co., London 1900-1909.

³⁵ Bu konuya temas eden bir çalışma için bkz. Nagihan Gür, "Osmanlı Şiirini Tanzimat Aydınlarının Gözüyle Okumak: E. J. W. Gibb'in Tanzimat Dönemi Seçkilerine ve Eleştiri Metinlerine Düştüğü Okur Notları", *Kültürk*, 3, 2021, 65-84.

³⁶ İbn Mevlânâ Veled, "Edebiyyât-ı İslâmiyye", *Tercümân-ı Hakikat - Musavver Servet-i Fünûn*, Nüsha-i Fevkalade, 1313, 50-55.

çıkardıktan sonra nüshasının başında kitabın yazısının aynı hat ile eserin Mes'ûd Teftâzânî'ye ait olduğunu belirten ibare dolayısıyla mezkur makalede bu eseri meşhur kelâm âlimine isnat etmiştir. Asıl müellifin hüviyeti ise ancak 1920'lerde ortaya çıkmıştır.

3. Fuad Köprülü

Köprülü'nün eserlerini vermeye başladığı dönem Türkiye'de edebiyat tarihine dair çalışmalarda hareketlilik görüldüğü bir devirdir. Darülfünun'un Edebiyat Fakültesi'nde verilen "Edebiyyât-ı Osmâniyye" dersinin adının 2. Meşrutiyet'in ilanından (1908) sonra "Edebiyyât-ı Türkiyye"ye çevrilmesi Türk edebiyatına bakıştaki değişimin önemli belirtilerindendir.³⁷ Necib Asım 1906'da Fransızca bir makaleyle³⁸ tanıttığı *Atabetü'l-Hakâyık*'ı 1915'te yayınlamıştır.³⁹ 1912 yılında Türkçe yazılmış ilk Türk gramer kitabı *Müeyyiretü'l-Ulûm*, bir makale ile ilim âlemine tanıtılır.⁴⁰ En önemli hâdiseye ise *Dîvânü Lügâti't-Türk*'ün ortaya çıkmasıdır. Orhon âbidelerinden sonra Türk edebiyatına dair en büyük keşif olan bu eser, 1915-1917 yıllarında yayınlanır.⁴¹ 1916 yılında ise *Kitâb-ı Dede Korkut* ilk defa olarak neşredilir.⁴² Bursalı Mehmed Tahir'in 1915 yılında *Osmanlı Müellifleri*'ni neşre başlamasını da ilave edersek⁴³ bu dönemde Türk edebiyatı tarihine dair uyanan ilgi ve merakın derecesini belirtmiş oluruz.⁴⁴ Geçen asırda Türkolojiye dair neşriyat hemen yalnız Batı ve Rusya merkezli iken artık Türkiye'nin de bu ilim sahasına girdiği, hatta öncülüğü aldığı görülmektedir. İmparatorluğun dağılışı sırasında doğan

³⁷ Ekmeleddin İhsanoğlu, *Darülfünun: Osmanlı'da Kültürel Modernleşmenin Odağı*, 2, IRCICA, İstanbul 2010, 546.

³⁸ N. A. Balhassan-oglu, "Un texte ouïgour du XII-ième siècle", *Keleti Szemle*, VII, 1906, 257-279.

³⁹ Ahmed bin Mahmud Yüknekî, *Hibetü'l-Hakâyık*, haz. Necib Asım, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1334.

⁴⁰ Kâzım Nâmî, "Türkçe Sarfın Mucidi", *Türk Yurdu*, 24, 1327, 748-754.

⁴¹ Mahmud bin el-Hüseyin bin Muhammed el-Kaşgarî, *Kitâbu Dîvânü Lügâti't-Türk*, I-III, haz. Kilisli Muallim Rifat, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1333-1335.

⁴² *Kitâb-ı Dede Korkud*, haz. Kilisli Muallim Rifat, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1332.

⁴³ I-III, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1333-1342.

⁴⁴ Bu dönemde İbnülemin Mahmud Kemal, Süleyman Nazif gibi eski kültürü tanıyan ve Türk edebiyatına dair birtakım kıymetli neşirler yapan kimseler daha bulunmakla beraber bu şahıslar, edebiyat tarihçiliği noktainazarından daha çok geleneksel Osmanlı kültürünün bir devamı oldukları için ayrıca değerlendirilmeleri gerektiğini düşünüyoruz.

milliyetçilik akımından kaynaklanan ve 19. asrın son çeyreğinde nüveleri görülen bu gelişmenin siyasi ve sosyal arka planına konumuzun dışında kaldığı için burada değinilmeyecektir. Fakat Köprülü'nün Türklerin edebiyat tarihini yazma tasarısının böyle bir ortamda gerçekleştiğini göz önünde tutmak gerekir.

Yazarlık hayatına çok genç yaşta sosyolojiye dair tercüme ve makaleler ile yabancı ve yerli edipler hakkındaki ufak monografilerle başlayan Köprülü'nün 1913'te yazdığı "Türk Edebiyatı Tarihinde Usûl" adlı makalesi, Türk edebiyatı tarihçiliğinde önemli bir dönüm noktası kabul edilir. Makale aslında Gustave Lanson'un "Edebiyat Tarihinde Usûl" başlıklı makalesinin Türk edebiyatına adaptasyonu mahiyetindedir.⁴⁵ Köprülü'nün, edebiyat tarihçiliği konusunda bütün dünyaca tanınan ve muteber görülen Lanson'un fikirlerini Türkiye'ye erken bir tarihte taşımak bakımından çok büyük bir faydası dokunan bu makalesindeki en önemli görüşlerden biri, daha önce Ahmed Şuayb'ın *Hayat ve Kitaplar'ı* sayesinde Türk okurlarca tanınmış Hippolyte Taine'in aşırı pozitivist tarihçiliğinin tenkit edilerek "manevi" (beşerî) ilimlerin hiçbir zaman tabii ilimler ölçüsünde bir kesinlik ve doğruluk derecesine ulaşamayacağı, onlardan böyle bir şeyin beklenmemesi gerektiğidir. Makalede ayrıca edebiyat tarihçisinin eldeki malzemenin suskun kaldığı noktalarda "havâss-ı mevhûbe"ye ve "manevi keşf"e ihtiyacı olduğu belirtilmektedir. Sonraki araştırmacıların yeterince dikkatini çekmeyen bu ifadeler, Türk edebiyatı araştırmalarının henüz başlangıç safhasında ve eserlerin büyük çoğunluğunun yazma hâlinde olduğu bir dönemde Köprülü'nün edebiyat tarihi çalışmalarında şaşılacak bir muvaffakiyet göstermiş olması durumunu kısmen izah etmektedir.

Köprülü'nün 1914-15 yıllarındaki yayınları keyfiyetçe ve kemmiyetçe dikkat çekmektedir. O zamana kadar ilim âleminde büyük ölçüde meçhul kalan

⁴⁵ Lanson'un 1910'da yayınlanan bu makalesi, 1925-26 yıllarında Yusuף Şerif tarafından Türkçeye tercüme edilir. Aynı yıl risale hâlinde neşredilen bu tercüme, Yusuf Şerif'in Van Tieghem'den yaptığı *Muhtasar Avrupa Edebiyatı* tercümesinin başında mukaddime olarak tekrar basılır (1935). Dolayısıyla Lanson'un bu makalesinin Türk okurları tarafından çok iyi tanındığını söyleyebiliriz. Mezkur tercümenin son yayını için yazılan mukaddimede Köprülü ve Lanson'un makalelerinin mukayesesine de yer verilmektedir: Gustave Lanson, *Edebiyat Tarihinde Usûl*, çev. Yusuf Şerif Kılıçel, haz. Eren Yavuz, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2017.

Ahmed Yesevî hakkında önemli bir tetkik neşretmiş,⁴⁶ üzerine çok az çalışılmış Nevâî öncesi Çağatay edebiyatı hakkında 6 sayı süren bir seri makale yazmıştır.⁴⁷ Ertesi sene İslâm öncesi Türk edebiyatı ve Âşık edebiyatı için hâlen en fazla başvurulan kaynaklar olan makalelerini neşretmiştir.⁴⁸ Sadece bir kısmını zikrettiğimiz bu çalışmalar, onun bir edebiyat tarihi yazmak için gerekli olan hazırlık mahiyetindeki araştırmalara eğildiğini göstermektedir. Daha 1914'te Şahâbeddin Süleyman'la birlikte bir Osmanlı edebiyatı tarihi neşretmiş olmakla beraber⁴⁹ bu eser üzerindeki payının az olduğu hakkındaki kendi beyanları dolayısıyla onun üzerinde burada çok durulmayacaktır.⁵⁰ Fakat bu eserin; edebiyat tarihini, medeniyet tarihinin bir parçası olarak görmek, halk edebiyatından müsbet bir dille bahsetmek, bazı müverrihlere yer vermek gibi özellikleri ile o zamana kadar yazılmış en iyi edebiyat tarihi olduğunu belirtmeliyiz.

Köprülü'yü bütün Avrupa'da Türkoloji konusunda büyük bir otorite olarak kabul ettiren eser, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*'dır.⁵¹ 1919'da yayınlanan bu eser, müellifin Türk edebiyatını bir kül hâlinde ele almak gerektiği hususundaki ısrarlarının en beliş bir nümunesidir. Orta Asya'nın meşhur şeyhlerinden Ahmed Yesevî ile Anadolu'daki Türk edebiyatının en eski ve tesiri çok fazla olmuş sufi şairlerinden Yunus Emre arasında bir bağlantı ve devamlılık olduğu tezinden hareket eden eser, sonraları yapılan araştırmalarla bu argüman hakkında ciddi şüpheler belirse de,⁵² Türkolojinin

⁴⁶ Köprülüzâde Mehmed Fuad "Ahmed Yesevî: Çağatay ve Osmanlı Edebiyatları Üzerindeki Tesiri", *Bilgi Mecmuası*, 6, 1330, 611-645.

⁴⁷ Köprülüzâde Mehmed Fuad, "Dokuzuncu ve Onuncu Asırlardaki Çağatay Şairleri", *Türk Yurdu*, 6, 1330, 2128-2135, 2158-2166, 2190-2194, 2226-2230, 2245-2251, 2313-2319.

⁴⁸ Köprülüzâde Mehmed Fuad, "Türk Edebiyatı'nda Âşık Tarzının Menşe ve Tekâmülü", *Millî Tetebbular Mecmuası*, 1/1, 1331, 5-46; "Türk Edebiyatı'nın Menşe'i", *Millî Tetebbular Mecmuası*, 2/4, 1331, 5-78.

⁴⁹ Köprülüzâde Mehmed Fuad, *Yeni Osmanlı Târîh-i Edebiyyâtı*, Tefeyyüz Kitâbhânesi, İstanbul 1332.

⁵⁰ Köprülüzâde Mehmed Fuad, "Bir Hiciv Münasebiiyle", *Yeni Mecmua*, 44, 1918, 347.

⁵¹ Kitabın yayınlanmasından sonra Batı'da çıkan bazı yazıların tercümesi için bkz. *Türkiyat Mecmuası*, I, 1925, 267-289.

⁵² Köprülü'nün Yesevî hakkındaki görüşlerinin bir tenkidi için kitabın İngilizce tercümesine Devin DeWeese'in yazdığı önsöze bakılabilir: Mehmed Fuad Köprülü, *Early Mystics in Turkish Literature*, trc. Gary Leiser - Robert Dankoff, Routledge, London - New York 2006, VIII-XXVII.

gelişme seyrinde çok belirleyici olmuştur. Köprülü'nün, bu iki şahsiyet vasıtasıyla Türk edebiyatı tarihinin birçok konusuna ve meselesine temas etmesi ve bunu çok fazla sayıda kaynağa atıfta bulunarak yapması, eseri Türkoloji için kurucu bir eser mevkiine yükseltmiştir. Eserin bir başka önemi, Gülşehrî'nin, Şeyyâd Hamza'nın ve *Kenzü'l-Küberâ*'nın ilk defa olarak burada tanıtılmasıdır.

Köprülü, ertesi sene *Türk Edebiyatı Tarihi*'ni yayınlamaya başlar. 1920-21 yıllarında iki cilt hâlinde çıkan bu eserin 1926 yılında genişletilmiş baskısı yapılır. 14. asra kadar gelen eser, bilindiği üzere Türk edebiyatını "İslâmiyetten Evvel", "İslâmiyet Tesiri Altında" ve "Avrupa Medeniyeti Tesiri Altında" olmak üzere üçe ayırma geleneğini başlatmıştır. Her ne kadar eksik kalmış olsa da Türk edebiyatının en az bilinen devirlerine dair o zamanki ilmin ulaştığı en son verilere göre yazılmış derli toplu bir eser olmak haysiyetiyle çok büyük bir boşluğu dolduran bu eser ile Türk edebiyatı tarihi ilk defa olarak doğruya yakın bir şekilde yazıya geçirilmiştir.

Köprülü'nün Ermeni aşuğlarının Türk âşıkları ile alakasını inceleyen makalesi, kıymetli bir mukayeseli edebiyat çalışmasıdır.⁵³ Meddahlar hakkında yazdığı makale de halk edebiyatının bu önemli bahsi hakkında temel bir kaynak olmuştur.⁵⁴ 1926'da yazdığı iki makale ile Hoca Dehhânî ve Ahmed Fakîh'i ilim âleminde tanıtmıştır.⁵⁵ Köprülü'nün bu iki şahıs ile yukarıda bahsi geçen Şeyyâd Hamza'nın 13. yüzyıl edebiyatına ait olduğu tahmini sonraları tashih edilmiştir.⁵⁶

⁵³ Köprülüzâde Mehmed Fuad, "Türk Edebiyatının Ermeni Edebiyatı Üzerindeki Tesirâtı", *Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, 2, 1923, 1-30.

⁵⁴ Köprülüzâde Mehmed Fuad, "Meddahlar: Türklere Halk Hikâyeciliği Tarihine Ait Bazı Maddeler", *Türkiyat Mecmuası*, I, 1925, 1-45.

⁵⁵ Köprülüzâde Mehmed Fuad, "Selçukîler Devrinde Anadolu Şairleri 2: Ahmed Fakîh", *Türk Yurdu*, 4/22, 1926, 289-295; "Selçukîler Devrinde Anadolu Şairleri: Hoca Dehhânî", *Hayat*, 1, 1926, 4-5.

⁵⁶ Tourkhan Gandjei, "Notes on the Attribution and Date of the Çarhnâme", *Studi Preottomani e Ottomani: Atti del Convegno di Napoli (24-26 settembre 1974)*, Istituto Universitario Orientale, Napoli 1976, 101-104; Metin Akar, "Şeyyad Hamza Hakkında Yeni Bilgiler I", *Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırmaları Dergisi*, 2, 1986, 1-14; Ömer Faruk Akün'ün 1994 yılında yapılan 12. Türk Tarih Kongresi'nde sunduğu Hoca Dehhânî hakkındaki yayınlanmamış tebliğ (bkz. *Hoca Dehhânî Divanı*, haz. Ersen Ersoy - Ümran Ay, TÜBA, Ankara 2017, 20).

Köprülü'nün 1926 yılında keşfettiği⁵⁷ Edirneli Nazmî divanı hakkında iki yıl sonra yaptığı yayın, 2000'li yıllardan itibaren muhtelif makalelerde tartışma konusu olduğu için burada üzerinde biraz fazlaca durmak faydalı olacaktır.⁵⁸ Söz konusu kitap, "Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri" başlıklı, müstakil bir makale hüviyetindeki bölümle "Edirneli Nazmî ve Eseri" başlıklı ikinci bir bölümü takiben Nazmî'nin divanındaki "Türkî-i Basît" başlıklı şiirlerin bir araya getirilmesinden oluşmaktadır. Eser; bazı yazarlar tarafından milliyetçiliğin, sonraları ortaya çıkan bir ideoloji olduğu, 16. asır müelliflerinin böyle bir akıma mensubiyetinden söz edilemeyeceği şeklindeki Köprülü'nün eserinde yer almayan hususlar itiraz konusu yapılarak ele alınmıştır. Bu tenkitlerde Nazmî ve Türkî-i Basît hakkında Köprülü ile ondan sonrakilerin yazdıklarının birbirine karıştırılarak ele alınması dolayısıyla başkalarının görüşlerinin Köprülü'ye aitmiş gibi sunulması, umumi bir problemdir. Köprülü'nün kitabının itiraz konusu edilen ilk bölümü için öncelikle söylenmesi gereken şey, bunun Nazmî veya Türkî-i Basît hakkında bir yazı olmadığı, Türkî-i Basît konusunun 39 sayfada altı sayfalık bir yer tuttuğudur. Köprülü'nün yazısının amacı, sade bir Türkçe ile eser vermenin modernleşme dönemiyle ortaya çıktığı yönündeki o zamanlarda yaygın olan bir görüşü cerhetmektir.⁵⁹ Bu tarzda eser vermenin mazisinin çok daha gerilere gittiğini muhtelif örnekleriyle gösteren müellifin makaledeki hareket noktası büyük ölçüde lisandır. Edebiyatımızın modernleşme dönemine ait meselelerin çoklukla dil mihverinde döndüğü düşünülürse bu noktaların sebebi daha iyi anlaşılabilir.⁶⁰ Nazmî'nin üzerinde de sade ve terkipsiz bir lisanla çok

⁵⁷ Sahaflarda farketmediği eseri, Darülfünun Kütüphanesi'ne aldırmıştır.

⁵⁸ Bu yazılardan bir kısmı için bkz. Ziya Avcı, "Türkî-i Basiti Yeniden Tartışmak", *Bilig*, 18, 2001, 127-143; Hatice Aynur, "Türkî-i Basît Hareketini Yeniden Düşünmek", *Turkish Studies*, 4/5, 2009, 34-59; Semih Tezcan, "Fuat Köprülü ve Türkî-yi Basît", *Mehmet Fuat Köprülü*, ed. Yahya Kemal Taştan, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2012, 79-92.

⁵⁹ Mesela şu ifadede bu açıkça görülmektedir: "Veysi, Nergisi tarzında musanna ve müselsel ifadeleri, eski nesrin umumi bir kaidesi sanarak bunun ancak Tanzimat'tan sonra Şinâsi ve arkadaşlarının himetiyle ortadan kalktığı fikrinde bulunanlar, eski edebiyatımızın çok mebzul nesir mahsulleri hakkında hiçbir fikre malik olmayanlardır" (Köprülüzâde Mehmed Fuad, *Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve Divan-ı Türkî-i Basît*, Devlet Matbaası, İstanbul 1927, 17).

⁶⁰ Yazarın eserin muhtelif yerlerinde kitabın başlığındaki "millî edebiyat" tabiri yerine "millî lisan ve edebiyat" tabirini kullanması da bunu göstermektedir.

sayıda şiir yazdığı için durulmakta, ona milliyetçilik atfedilmemektedir.⁶¹ Köprülü'ye yapılan bir başka itiraz ise Türkî-i Basîtle eser veren Mahremî ve Nazmî'nin devrin alışlageldik diliyle yazdıkları eserlerin daha fazla olduğu yönündedir. Tarihî bir vakıayı değerlendirmek bakımından çok kusurlu olan bu bakış açısına göre edebiyatımızın yenileşme döneminin Ziya Paşa, Namık Kemal gibi öncülerini de eski tarzdaki eserlerinin, çoğunluğu oluşturmasından dolayı yeni edebiyat dışında değerlendirmemiz gerekir. Hâlbuki bu şahıslar, farklı ve yeni tarafları dolayısıyla modern edebiyatın bir parçası olarak telakki edilmektedirler. Köprülü'ye diğer bir itiraz ise Türkî-i Basî'ti bir "cereyan" olarak görmenin mümkün olmadığı şeklindedir. Medlulü kesin olarak belirlenmemiş bir kelimeyi münakaşa vesilesi kılmak çok faydalı bir hareket değildir.⁶² Bununla beraber Köprülü'nün eserinde Türkî-i Basî için "cereyan" kelimesiyle müteradif bir şekilde "moda" kelimesini kullanmasının, bu kelime ile ne kastedtiğini açık bir şekilde gösterdiğini belirtmeliyiz.⁶³ Son olarak Nazmî'nin "Dîvân-ı Türkî-i Basî" adında bir eserinin olmadığı, Köprülü'nün okuyucuyu yanılttığı zikredilmektedir. Eserde açık bir şekilde okuyucuya sunulan nüshanın, divanda dağınık bir şekilde yer alan şiirlerin bir araya getirilmesiyle oluşturulduğu belirtilmektedir.⁶⁴ "Dîvân" kelimesi esasen "şiirlerin bir araya getirildiği kitap, mecmua" manasına geldiği için⁶⁵ şairin Türkî-i Basîtle yazılmış şiirlerinin toplandığı bir kitaba bu adın verilmesinde bir hata yoktur.

⁶¹ Esasen Köprülü, Nazmî'nin bu şiirleri yazmaktaki maksadını çok doğru bir şekilde tesbit etmiştir: "Sanâyi-i edebiyenin ve aruz aksamının hepsine misaller tedarik etmek suretiyle o devir ulûm-i edebiyesine tamamiyle âşina olduğunu göstermek istemiş olan Nazmî, öyle görünüyor ki sade Türkçe ile yazmayı da bir sanat addetmiş ve bu hususta da başkalarından geri kalmamak için bu manzumeleri yazmıştır" (Köprülüzâde Mehmed Fuad, *a.g.e.*, 68).

⁶² Birbirinden çok farklı özelliklere sahip edebî vakaların "edebî akım" başlığı altında değerlendirildiği hakkında bkz. *Literary Movements for Students*, ed. Ira Mark Milne, Gale Cengage Learning, Farmington Hills MI 2009, XI-XII.

⁶³ Köprülüzâde Mehmed Fuad, *a.g.e.*, 29, 68.

⁶⁴ Köprülüzâde Mehmed Fuad, *a.g.e.*, 67.

⁶⁵ Ömer Faruk Akün, *Divan Edebiyatı*, İSAM Yayınları, İstanbul 2013, 63. Mesela Köprülü'nün, Sadettin Nüzhet'in Âşık Ömer'in divanından yaptığı seçmeler için şurada "divan" kelimesini kullanım şekli de ayındır: "Müellif burada ... Âşık Ömer'in zengin bir divanını neşretmiştir" (Fuad Köprülü, *Türk Sazşairleri*, Millî Kültür Yayınları, Ankara 1962, 268).

Köprülü'ye sonraları getirilen bir tenkit, zamanının Türkçülük ideolojisinin fazlasıyla tesiri altında kalması sebebiyle çalışmalarında ilmin gerektirdiği objektiflikten uzaklaşmış olduğu şeklindedir.⁶⁶ Kişilerin içinde yaşadıkları devrin baskın dünya görüşünden etkilenmesinin kaçınılmaz olduğu şüphesizdir. Fakat Köprülü, bunu çalışmalarının ilmîliğine zarar getirecek bir raddeye çıkarmamaya gayret etmiştir.⁶⁷ Ona bu yönden yapılan tenkitlerin büyük kısmının, 20'li yaşlarında bir genç iken yazdığı yazılardaki ifadeleri bütün külliyyatına teşmil etmek yahut günlük gazetelerde veya haftalık mecmualarda yazdığı yazılar ile ilmî makalelerini tefrik etmemek gibi hatalardan kaynaklandığı görülmektedir. Hâlbuki bir sözü değerlendirmekteki başta gelen kriterin, hâl ve makâmı dikkate almak olduğu malumdur. Osmanlı edebiyatına haksız taarruzlarda bulunduğu şeklindeki tenkitleri de bu minvalde değerlendirmek gerekmektedir.⁶⁸

⁶⁶ Köprülü'ye getirilen tenkitler hakkında bir değerlendirme için bkz. Ahmet Yaşar Ocak, "‘Postmortem’ Eleştirilerin Odağında ‘Kült’ Bir Tarihçi: Fuat Köprülü", *Mehmet Fuat Köprülü*, ed. Yahya Kemal Taştan, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2012, 329-344.

⁶⁷ Esasında Köprülü'nün kendisi de bu tehlikenin farkında olduğu için 1940'ta şu satırları yazmıştır: "Her nasyonalizmin inkişaf tarihi tetkik edilince ilk devrelerde millî tarihin tamamıyla romantik bir telakkisine tesadüf olunur ve tarih tetkiklerinin ehemmiyet kazanmasında ve genişlemesinde bu psikolojik hamlenin büyük bir faydası da olur. Lakin ilmî usüller ve tenkid zihniyeti bir defa yerleştikten sonra o ateşli romantizmin devamına artık imkân kalmaz; ilim ve ilmin sakin mantığı onun yerini tutar ... Millî tarih telakkisinin romantik devrini Türk nasyonalizmi de tabiatıyla görmüştür; Avrupa tarihçiliğinin Türkler hakkında hiçbir ilmî esasa dayanmayan çok haksız menfi tellakkileri karşısında bizim romantik tarihçiliğimizin aksülameli de ister istemez çok müfrit ve mübalağalı olacaktı ve hakikaten öyle de oldu ... Beni otuz sene evvel millî tarih araştırmalarına sevkeden ve -insanı ümitsizliğe ve atalete düşürecek- maddi ve manevi bin türlü manialara karşı bu yoldan ayırmayan biricik âmilin de bu psikolojik hamle olduğunu itiraf etmeliyim ... Rasyonalizmden ayrılmamak hususundaki kat'i azmime rağmen eski yazılarımda zaman zaman bu romantizmin tesirleri bulunduğunu saklayamam" (W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, haz. M. Fuad Köprülü, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1963, XXII-XXIII).

⁶⁸ Köprülü'nün Osmanlı tarih ve edebiyatına dair sayısız kıymetli çalışmaları bir kenara 1. Türk Tarih Kongresi'nde verdiği konferanstaki şu sözleri herhâlde ona böyle bir tarzde bulunmanın büyük bir haksızlık olduğuunu göstermektedir: "Anadolu Türklerinin siyasi şaheseri olan Osmanlı İmparatorluğu devrinde, XVI. asırdan başlayarak Türk lisan ve edebiyatı Arap ve İran edebiyatlarından daha yüksek mahsuller vermiş, Türk dili Yakın Şarkın ve İslam dünyasının en ileri kültür dili

Köprülü'nün, 1930'lardan itibaren edebiyat araştırmalarından kısmen uzaklaşp Türk medeniyeti tarihinin başka meselelerine yöneldiği görülmektedir. Bununla birlikte bu dönemde divan edebiyatı ve âşık edebiyatına dair çok kıymetli birer antoloji neşretmiştir.⁶⁹ 1940'ta Türkiye'de yayınlanmaya başlayan *İslâm Ansiklopedisi*'ne yazdığı maddeler, o zamana kadarki çalışmalarının muhassalası olan çok kıymetli monografilerdir. Billhassa "Çağatay Edebiyatı" ve "Âzerî Edebiyatı" tetkikleri, pek çok bakımdan hâlâ aşılammıştır.

4. Köprülü'den İtibaren

1920'li yıllarda da Türk edebiyatı tarihinin aydınlatılmasına yarayacak yeni müellifler ve eserler ortaya çıkmaya devam etmiştir. Mes'ûd b. Ahmed'in *Süheyl ü Nevbahâr'ı*, J. H. Mordtmann tarafından keşfedildikten sonra başına kısa bir mukaddime eklenerek faksimilesi ile basılır.⁷⁰ Ali Canib, tasavvufî şiire dair çok kıymetli bir kaynak olan *Câmi'ü'l-Me'ânî* isimli mecmuayı tanıtır.⁷¹ Sadettin Nüzhet, Anadolu'daki Türk edebiyatının eski devrine dair başta gelen kaynaklardan Ömer b. Mezîd'in nazire mecmuasını haber verir.⁷² Zeki Velidi, Harezmi Türkçesinin çok kıymetli iki eseri *Mu'înü'l-Mürîd* ile *Nehcü'l-Ferâdis*'i ilim âlemine tanıtır.⁷³ Sonraları da daha az sıklıkla olmakla beraber yeni eserler ortaya çıkmaya devam eder.⁷⁴

Makalenin bundan sonraki kısmında ise Köprülü'nün *Türk Edebiyatı Tarihi* kitabının yayınlanışından sonraki onyıllarda Türk edebiyatı araştırmalarının

mahiyetini almıştı" ("Türk Edebiyatına Umumi Bir Bakış", *Birinci Türk Tarih Kongresi: Konferanslar Müzakere Zabıtları*, Maarif Vekaleti, Ankara 1932, 314).

⁶⁹ Köprülüzâde Mehmed Fuad, *Eski Şairlerimiz: Divan Edebiyatı Antolojisi*, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul 1931; Köprülüzâde Mehmed Fuad, *Türk Sazşairleri*, 2-3, Kanaat Kitabevi, İstanbul 1940.

⁷⁰ J. H. Mordtmann, *Suheil und Nevbehâr : romantisches Gedicht des Mes'ûd b. Ahmed*, Orient-Buchhandlung Heinz Lafaire, Hannover 1925.

⁷¹ Ali Canib, "Bazı Mecmualara Dair", *Hayat*, 32, 1927, 3-5.

⁷² Sadettin Nüzhet, "Hasanoğlu ve Yeni Bir Gazeli", *Millî Mecmua*, 107, 1928, 1721-1722.

⁷³ Ahmed Zeki Velidi, "Harezmi Yazılmış Eski Türkçe Eserler", *Türkiyat Mecmuası*, II, 1928, 315-345.

⁷⁴ Mesela: Şeyyad Hamza, *Yusuf ve Zeliha*, haz. Dehri Dilçin, TDK Yayınları, Ankara 1946; Agah Sırrı Levend, "Bilinmeyen Bir Yazarın Bilinmeyen Bir Eseri: Tutmacı'nın Gül ü Hüseyin Mesnevisi", *VIII. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler 1957*, TDK Yayınları, Ankara 1960, 169-174.

nasıl bir seyir takip ettiğinden bahsedilecektir. Bu dönemde ilk dikkat çeken hususlardan birisi artık Türk edebiyatının muhtelif çalışma sahalarının belirginleşmeye başlayıp müstakil bir hâle gelmeleridir. Binaenaleyh burada bu farklı alanlarda verilmiş öncü eserlere işaret edilecektir.

Halk edebiyatı çalışmaları, Cumhuriyetin kuruluşundan sonra büyük bir hız kazanmıştır. Bu dönemde yayınlanan pek çok eser arasında sadece misal olmak üzere Sadettin Nüzhet'in Mehmed Ferid ile beraber yayınladığı *Konya Vilayeti Halkiyat ve Harsiyatı*⁷⁵ ile Kilisli Rifat'ın *Maniler*'i⁷⁶ sayılabilir. Halkiyat sahasında Köprülü'den sonraki en önde gelen şahıs, Pertev Naili olmuştur. *Köroğlu Destanı* kitabından⁷⁷ itibaren yaptığı pek çok çalışmayla bu sahada büyük hizmeti görülen Pertev Naili'nin başlıca eserleri arasında 1946 tarihli *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*⁷⁸ ile bilhassa Türk masalları üzerine 1953 yılında Wolfram Eberhard ile beraber yazdığı kitap anılmalıdır.⁷⁹

Tasavvufî edebiyat hakkında Sadettin Nüzhet'in 1930 yılında yayınladığı *Bektaşî Şairleri* antolojisi bu tarikate ait zengin edebiyatın örneklerini toplaması bakımından kıymetlidir. Gölpınarlı'nın ertesine sene çıkardığı *Melâmîlik ve Melâmiler* kitabı ise daha önce ilmî bakımdan incelenmemiş bu batınî zümreyi aydınlatmak bakımından çok faydalı olmuş ve devrinde ciddi bir ilgi uyandırmıştır.⁸⁰ Gölpınarlı, Yunus Emre üzerine de en fazla eğilen kişilerin başında gelmektedir. 1934'te yazdığı biyografi ile onun hayatını biraz daha açıklığa kavuşturmuştur.⁸¹ 1943-48 yıllarında ise şairin divanının ilk ilmî yayını gerçekleştirmiştir.⁸²

Velud bir müellif olan Âgâh Sırrı Levend'in önemli bir hizmeti, divan edebiyatının divanlardan ibaret olmadığını gösteren çalışmalara imza atmış olmasıdır. Bunlar arasında gazavatnâmeler, şehrengizler, hikâyeler üzerine

⁷⁵ Vilayet Matbaası, Konya 1926.

⁷⁶ Devlet Matbaası, İstanbul 1928.

⁷⁷ Evkaf Matbaası, İstanbul 1931. Yazarın aynı yıl sunduğu mezuniyet tezinin yayınıdır.

⁷⁸ Yazarın 1941 yılında sunduğu doçentlik tezinin yayınıdır.

⁷⁹ *Typen türkischer Volksmärchen*, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden 1953.

⁸⁰ Yazarın bir sene önce sunduğu mezuniyet tezinin yayınıdır.

⁸¹ *Yunus Emre: Hayatı*, İkbâl Kitabevi, İstanbul 1936.

⁸² *Yunus Emre Divanı*, 1-3, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1943-48.

olan eserleri sayılabilir.⁸³ Siyasetnameler ve ahlak kitaplarına dair makaleleri ile divan edebiyatının dayandığı kültürü belirten eserlere dikkat çekmesi de kayda değerdir.⁸⁴

Yeni Türk edebiyatı tarihine dair çalışmalarda Fevziye Abdullah Tansel ile Ömer Faruk Akün'ün öne çıktığı görülmektedir. Bilhassa Akün'ün, Türk edebiyatını bütün hâlinde incelemekteki yetkinliğiyle Köprülü'nün edebiyat tarihçiliğinin en sıkı takipçisi olduğunu söylemek mümkündür.⁸⁵ Yine yeni edebiyat sahasının önde gelen bilginlerinden Kaya Bilgegil'in Ziya Paşa hakkındaki kitabı, bir edebiyatçının biyografisini yazarken arşivlerden de yararlanmanın güzel bir örneği olarak burada zikredilmelidir.⁸⁶

Edebiyat tarihinin alt dalı olan mukayeseli edebiyat sahasında ilk dikkat çeken eserlerden biri olarak Ali Nihad'ın 1922 tarihli yayınlanmamış doktora tezi sayılabilir. *İslam Edebiyatında Leyla ve Mecnun Mesnevisi* başlıklı bu tezde ilgili hikâyenin Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında ne suretle ele alındığı incelenmektedir. Eser, yazıldığı zamana göre geniş kaynak kullanımı ve batılı metodolojiye uygunluğuyla dikkat çekmektedir.⁸⁷ İsmail Habib'in Avrupa edebiyatlarını ve Türkçeye tercümelerini incelediği eseri, modern Türk edebiyatının Avrupa edebiyatları ile ilişkisi hakkında vazgeçilmez bir kaynaktır.⁸⁸ Cevdet Perin'in *Tanzimat Edebiyatında Fransız Tesiri* başlıklı

⁸³ *Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavât-nâmesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1956; *Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Şehr-engizlerde İstanbul*, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1958; "Divan Edebiyatında Hikâye", *TDAY Belleten* 1967, TDK Yayınları, Ankara 1968, 71-117.

⁸⁴ "Siyaset-nameler", *TDAY Belleten* 1962, TDK Yayınları, Ankara 1963, 167-194; "Ümmet Çağında Ahlak Kitaplarımız", *TDAY Belleten* 1963, TDK Yayınları, Ankara 1964, 89-115.

⁸⁵ Akün, Köprülü'nün doğrudan öğrencisi olmamıştır. Fakat daha çocukken İstanbul Akbıyık'ta komşu oldukları için tanıştığı Köprülü'den eserlerini okuyarak çok etkilenmiş ve onu her zaman hocası olarak görmüştür. Bkz. Erol Ülgen, "Türklük Bilimi ve Türk Edebiyatı Tarihine Adanan Bir Ömür: Prof. Dr. Ömer Faruk Akün", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, XIX, 2006, 11-73. Köprülü'nün umumî meselelere daha fazla yönelmesine mukabil Akün'ün teferruatla da ilgilenmesi edebiyat tarihçiliği bakımından bir merhale sayılabilirse de bunun onu "büyük eser" vermekten alıkoymuşu şüphesizdir.

⁸⁶ *Ziyâ Paşa Üzerinde Bir Araştırma*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara 1979.

⁸⁷ *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi, Tez Koleksiyonu*, No. 1.

⁸⁸ *Avrupa Edebiyatı ve Biz: Garpten Tercüme*, 1-2, Remzi Kitabevi, İstanbul 1940-1941.

çalışması mukayeseli edebiyat çalışmalarının güzel bir örneğidir.⁸⁹ Abdülkadir Karahan'ın *İslâm-Türk Edebiyatında Kırk Hadis* kitabı ise mukayeseli edebiyat çalışmalarının Türkiye'deki en başarılı örneklerinin başında gelmektedir.⁹⁰

Doğru bir edebiyat tarihi yazabilmek için elde eski metinlerin güvenilir neşirlerinin olması şarttır. Bu bakımdan Eski Türkçe sahasında Reşid Rahmeti Arat'ın,⁹¹ divan edebiyatında ise Ali Nihad Tarlan'ın yaptığı yayınlar⁹² çok büyük bir boşluğu doldurmuştur. Eski edebiyata ait mensur eserlerin uzun zaman ihmâlkârlıkla karşılaşmış olmasına bir istisna olmak üzere Orhan Şaik Gökyay'ın Mercimek Ahmed'in *Kâbusnâme* tercümesini yayınlamasını belirtebiliriz.⁹³

Bir edebiyat tarihinin yazılabilmesi için öncelikle o edebiyatın envanterinin çıkarılması gerektiği izahtan varestedir. Bunun için de kütüphane kataloglarının mevcudiyeti elzemdir. Bu konuda İstanbul kütüphanelerindeki yazma divan nüshalarını bildiren dört ciltlik katalog⁹⁴ ile Fehmi Edhem Karatay'ın hazırladığı iki ciltlik Topkapı Sarayı katalogu önemli birer emek mahsulüdür.⁹⁵ Bu sahada en fazla hizmeti geçenlerin başında ise 16. asrın önde gelen müellifleri hakkında hazırladığı bibliyografyalarla Nihal Atsız gelmektedir.⁹⁶

⁸⁹ İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1946.

⁹⁰ İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1954.

⁹¹ *Kutadgu Bilig I: Metin*, TDK Yayınları, İstanbul 1947; *Atebetü'l-Hakâyık*, TDK Yayınları, İstanbul 1951; *Eski Türk Şiiri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1965.

⁹² *Hayâlî Bey Divanı*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1945; *Fuzûlî Divanı: Gazel, Musammat, Mukatta' ve Rubâ'î Kısmı (Edisyon Kritik ve Transkripsyon)*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1950; *Necâtî Beg Divanı*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1963; *Ahmed Paşa Divanı*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1966.

⁹³ Maarif Vekaleti, Ankara 1944.

⁹⁴ *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*, I-IV, Millî Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1947-1976.

⁹⁵ *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, I-II, Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları, İstanbul 1961.

⁹⁶ *İstanbul Kütüphanelerine Göre Birgili Mehmed Efendi*, Süleymaniye Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 1966; *İstanbul Kütüphanelerine Göre Ebussuud Bibliyografyası*, Süleymaniye Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 1967; *Âlî Bibliyografyası*, Süleymaniye Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 1968; "Kemalpaşa-oğlu'nun Eserleri", *Şarkiyat Mecmuası*, VI, 1966, 71-112; VII, 1972, 83-135.

Sadettin Nüzhet'in *Türk Şairleri* ismini verdiği ve hakkında bilgi bulabildiği bütün Türk şairlerini tanıtmayı amaçlayan yarım kalmış eseri, vüsatı ve arkasındaki emek dolayısıyla bu dönemde Türk edebiyatı tarihi için yazılmış en önemli eser olarak kabul edilebilir.⁹⁷ Nihad Sami Banarlı'nın *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Yahya Kemal ve Köprülü'nün zevk ve anlayışları doğrultusunda, ilmî çerçevenin içinde kalarak Türk edebiyatını yeni nesillere sevdirmeyi gaye edinmiş ve bunu da büyük ölçüde başarmış bir eser olarak anılmalıdır.⁹⁸ Vasfi Mahir'in, ancak ölümünden sonra yayınlanabilen *Türk Edebiyatı Tarihi* kitabı ise müellifinin şahsî damgasını taşıyan orijinal bir eser olmakla beraber hak ettiği rağbeti görememiştir.⁹⁹ Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* adlı kitabı, dar bir zamanı mevzu edinmekle beraber, çok okunup atıf yapılan bir eser olmak itibarıyla burada zikredilmelidir.¹⁰⁰

Bu dönemde yurtdışında yazılan eserlere baktığımızda Alessio Bombaci'nin yazdığı Türk edebiyatı tarihi, Batı'da Türk edebiyatını başlangıcından itibaren bütün dallarıyla ele almak gayesini güden ilk çalışma olması hasebiyle dikkat çekmektedir.¹⁰¹ Bir başka önemli teşebbüs *Philologiae Turcicae Fundamenta*'dır. Zeki Velidi Togan'ın girişimleriyle ortaya çıkan bu eserde sahasının uzmanı kişilerce yazılmış Türk dili ve edebiyatına ait muhtelif yazılar toplanmıştır.¹⁰²

⁹⁷ Eser, 1936-1945 yıllarında İstanbul'da fasiküller hâlinde neşredilmiştir.

⁹⁸ İlk defa 1948 yılında yayınlanan bu eserin daha sonra iki cilt hâlinde genişletilmiş bir baskısı yapılmıştır: Millî Eğitim Basımevi, Ankara 1971-1979.

⁹⁹ Edebiyat Yaymevi, Ankara 1964.

¹⁰⁰ Eserin 1949 yılında tamamlanan ilk yayınından sonra yazar tarafından genişletilmiş bir baskısı daha yapılmıştır: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1956. Fransız yazar Albert Thibaudet'nin Tanpınar'ın edebiyat tarihçiliği üzerindeki tesiri için bkz. Veysel Öztürk, "Method in XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi: Albert Thibaudet's Influence on Ahmet Hamdi Tanpınar", *Bilig*, 99, 2021, 163-180.

¹⁰¹ *Storia della letteratura turca dall'antico impero di Mongolia alla nuova Turchia*, Nuova Accademia, Milano 1956.

¹⁰² I-II, Franz Steiner, Wiesbaden 1959-1965. Türk dillerine dair ilk ciltteki yazıların büyük çoğunluğu Almanca iken Türk edebiyatları hakkındaki ikinci ciltte Fransızca yazıların ağırlığının da Almancalara yaklaştığı görülmektedir.

Sonuç

Türk edebiyatı tarihine dair yazılan en eski eserler, şüara tezkireleridir. Fakat bu eserler, şair biyografilerini toplayan kitaplar olup modern manadaki edebiyat tarihlerinden çok uzaktır. Edebiyattan yalnız şiiri anlamları ve büyük oranda klasik edebiyata mensup şairlerden bahsetmeleri dolayısıyla kapsamları da oldukça dardır.

18. asır sonlarından itibaren modern şarkiyatın gelişmesiyle beraber Türk dili ve edebiyatı hakkındaki bilgide de büyük bir artış görülür. Bu gelişmenin Türkiye'ye yansması oldukça gecikmiş olmakla beraber 2. Meşrutiyet'ten sonra, bilhassa Köprülü ile beraber Avrupa'daki Türkoloji çalışmalarına Türkiye de intibak etmiştir. Türk edebiyatının sahihe yakın ilk tarihinin Türkiye'de Köprülü tarafından yazılmış olması da bu vakaya işaret eder. Köprülü'nün 1910'lu ve 20'li yıllarda kurduğu Türk edebiyatı tarihçiliğinin sonraki gelişmelerinde Sadettin Nüzhet Ergun, Abdülbâki Gölpınarlı, Orhan Şaik Gökyay, Nihal Atsız, Pertev Naili Boratav, Nihad Sami Banarlı, Fevziye Abdullah Tansel gibi yine Köprülü'nün yetiştirdiği talebelerin büyük bir payı olmuştur.

Bu makalede daha ziyade edebiyat tarihini doğrudan ilgilendiren çalışmalara temas edilmiş olup onunla dolaylı olarak irtibatlı olan tarih, filoloji, edebî tenkit gibi sahalarda verilmiş eserlerin de edebiyat tarihi ile ilişkilendirilerek ele alınması, konunun daha iyi anlaşılması için faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Ahmed bin Mahmud Yüknekî, *Hibetü'l-Hakâyık*, haz. Necib Asım, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1334.
- Ahmed Paşa Divanı*, haz. Ali Nihad Tarlan, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1966.
- Ahmed Zeki Velidi, "Hareznde Yazılmış Eski Türkçe Eserler", *Türkiyat Mecmuası*, II, 1928, 315-345.
- AKAR, Metin, "Şeyyad Hamza Hakkında Yeni Bilgiler I", *Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırmaları Dergisi*, 2, 1986, 1-14.
- AKÜN, Ömer Faruk, *Divan Edebiyatı*, İSAM Yayınları, İstanbul 2013.
- Ali Canib, "Bazı Mecmualara Dair", *Hayat*, 32, 1927, 3-5.
- Ali Nihad, *İslam Edebiyatında Leyla ve Mecnun Mesnevisi*, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi, Tez Koleksiyonu, No. 1.
- Alî-Şîr Nevâyî, *Mecâlisü'n-Nefâyis*, I-II, haz. Kemal Eraslan, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2015.
- ARAT, Reşid Rahmeti, *Eski Türk Şiiri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1965.
- Atebetü'l-Hakâyık*, haz. Reşid Rahmeti Arat, TDK Yayınları, İstanbul 1951.
- ATSIZ, Nihal, *İstanbul Kütüphanelerine Göre Birgili Mehmed Efendi*, Süleymaniye Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 1966.
- ATSIZ, Nihal, "Kemalpaşa-oğlu'nun Eserleri", *Şarkiyat Mecmuası*, VI, 1966, 71-112; VII, 1972, 83-135.
- ATSIZ, Nihal, *İstanbul Kütüphanelerine Göre Ebussuud Bibliyografyası*, Süleymaniye Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 1967.
- ATSIZ, Nihal, *Âlî Bibliyografyası*, Süleymaniye Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 1968.
- AVŞAR, Ziya, "Türkî-i Basiti Yeniden Tartışmak", *Bilig*, 18, 2001, 127-143.
- AYNUR, Hatice, "Türkî-i Basît Hareketini Yeniden Düşünmek", *Turkish Studies*, 4/5, 2009, 34-59.
- BANARLI, Nihad Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, I-II, Millî Eğitim Basımevi, Ankara 1971-1979.
- BARTHOLD, W., *İslâm Medeniyeti Tarihi*, haz. M. Fuad Köprülü, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1963.

- BİLGEGİL, Kaya, *Ziyâ Paşa Üzerinde Bir Araştırma*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara 1979.
- BOMBACI, Alessio, *Storia della letteratura turca dall'antico impero di Mongolia alla nuova Turchia*, Nuova Accademia, Milano 1956.
- BORATAV, Pertev Naili, *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, 1946.
- Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I-III, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1333-1342.
- CAFEROĞLU, Ahmet, *Türk Dili Tarihi*, I-II, Enderun Yayınları, İstanbul 1984.
- ÇETİN, Nurullah, *Tanzimat'tan Fuat Köprülü'ye Kadar Bizde Edebiyat Tarihçiliği*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 1988.
- DAVIDS, Arthur Lumley, *A Grammar of the Turkish Language*, Parbury & Allen, London 1832.
- DIEZ, Heinrich Friedrich von, "Depé Ghöz oder der oghuzische Cyklop", *Denkwürdigkeiten von Asien*, II, in Commission der Halleschen Waisenhaus-Buchhandlung, Berlin - Halle, 1815, 399-457.
- DOZY, R. P. A., *Catalogus codicum orientalium Bibliothecae Academiae Lugduno-Batavae*, I, E. J. Brill, Lugduni Batavorum 1851.
- EBERHARD, Wolfram – Boratav, Pertev Naili, *Typen türkischer Volksmärchen*, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden 1953.
- Ebüzziyâ Tevfik, *Nümûne-i Edebiyyât-ı Osmâniyye*, Matbaa-i Ebüzziyâ, İstanbul 1330,
- ERDEM, Yahya, "Pavet de Courteille", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 34, İstanbul 2007, 192-193.
- ETHÉ, Hermann, "On Some Hitherto Unknown Turkish Versions of Kalilah and Dimnah", *Actes du sixième Congres International des Orientalistes, tenu en 1883 à Leide*, E. J. Brill, Leide 1885, 239-255.
- Fâik Reşâd, *Târîh-i Edebiyyat-ı Osmâniyye*, Zarafet Matbaası, İstanbul [t.y.].
- Fuzûlî Divanı: Gazel, Musammat, Mukatta' ve Rubâ'î Kısmı (Edisyon Kritik ve Transkripsyon)*, haz. Ali Nihad Tarlan, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1950.

- GANDJEL, Tourkhan, "Notes on the Attribution and Date of the Çarhnâme", *Studi Preottomani e Ottomani: Atti del Convegno di Napoli (24-26 settembre 1974)*, Istituto Universitario Orientale, Napoli 1976, 101-104.
- GIBB, E. J. W., *A History of Ottoman Poetry*, I-VI, Luzac & Co., London 1900-1909.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki, *Yunus Emre: Hayatı*, İkbâl Kitabevi, İstanbul 1936.
- GÜR, Nagihan, "Osmanlı Şiirini Tanzimat Aydınlarının Gözüyle Okumak: E. J. W. Gibb'in Tanzimat Dönemi Seçkilerine ve Eleştiri Metinlerine Düştüğü Okur Notları", *Kültürk*, 3, 2021, 65-84.
- HAMMER-PURGSTALL, *Geschichte der osmanischen Dichtkunst bis auf unsere Zeit*, I-IV, Hartleben, Pesth 1836-1838.
- Hayâlî Bey Divanı*, haz. Ali Nihad Tarlan, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1945.
- Hoca Dehhânî Divanı*, haz. Ersen Ersoy - Ümran Ay, TÜBA, Ankara 2017.
- İbn Mevlânâ Veled, "Edebiyyât-ı İslâmiyye", *Tercümân-ı Hakikat - Musavver Servet-i Fünûn*, Nüsha-i Fevkalade, 1313, 50-55.
- İHSANOĞLU, Ekmeleddin, *Darülfünun: Osmanlı'da Kültürel Modernleşmenin Odağı*, 2, IRCICA, İstanbul 2010.
- İNAN, Abdülkadir, "Manas Destanı Üzerine Notlar", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1959*, TDK Yayınları, Ankara 1959, 125-159.
- İsmail Habib, *Avrupa Edebiyatı ve Biz: Garpten Tercümeler*, 1-2, Remzi Kitabevi, İstanbul 1940-1941.
- İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*, I-IV, Millî Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1947-1976.
- JAMAL, Gulnisa – Kafkasyalı, Muhammet Savaş, *Kutadgu Bilig Araştırmaları Tarihi*, Karınca Yayınları, Ankara 2016.
- JAUBERT, Amédée, "Notice d'un manuscrit turc, en caractères ouigoures, envoyé par M. de Hammer, à M. Abel-Rémusat", *Journal asiatique*, VI, 1825, 39-52, 78-95.
- JAUBERT, Amédée, "Notice et extrait de la version turque du Bakhtiar-Namèh: d'après le manuscrit en caractères ouigours que possède la bibliothèque Bodléienne d'Oxford", *Journal asiatique*, X, 1827, 146-167.

- KAÇALIN, Mustafa, "Kúnos, Ignác", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 26, Ankara 2002, 376-377.
- KARAHAN, Abdülkadir, *İslâm-Türk Edebiyatında Kırk Hadis*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1954.
- KARATAY, Fehmi Edhem, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, I-II, Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları, İstanbul 1961.
- KAYA YİĞİT, Bilge – Kalyon, Abuzer, "Peşтели Hisâlî'nin Metâli'ü'n-Nezâ'ir Mecmuası ve Mecmuada Yer Alan Şairlerin Mahlasları", *Turkish Studies*, 8/1, 2013, 335-371.
- KAYABAŞI, Bekir, *Kâf-zâde Fâ'izî'nin Zübdetü'l-Eş'âr'ı*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Malatya 1997.
- Kâzım Nâmî, "Türkçe Sarfın Mucidi", *Türk Yurdu*, 24, 1327, 748-754.
- Keykâvûs, *Kâbüsnâme*, çev. Mercimek Ahmed, haz. Orhan Şaik Gökyay, Maarif Vekaleti, Ankara 1944.
- Kilisli Rifat, *Maniler*, Devlet Matbaası, İstanbul 1928.
- Kitâb-ı Dede Korkud*, haz. Kilisli Muallim Rifat, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1332.
- KÖPRÜLÜ, Mehmed Fuad, *Türk Sazşairleri*, Millî Kültür Yayınları, Ankara 1962.
- KÖPRÜLÜ, Mehmed Fuad, *Early Mystics in Turkish Literature*, trc. Gary Leiser - Robert Dankoff, Routledge, London - New York 2006.
- Köprülüzâde Mehmed Fuad, "Ahmed Yesevî: Çağatay ve Osmanlı Edebiyatları Üzerindeki Tesiri", *Bilgi Mecmuası*, 6, 1330, 611-645.
- Köprülüzâde Mehmed Fuad, "Dokuzuncu ve Onuncu Asırlardaki Çağatay Şairleri", *Türk Yurdu*, 6, 1330, 2128-2135, 2158-2166, 2190-2194, 2226-2230, 2245-2251, 2313-2319.
- Köprülüzâde Mehmed Fuad, "Türk Edebiyatı'nda Âşık Tarzının Menşe ve Tekâmülü", *Millî Tettebbular Mecmuası*, 1/1, 1331, 5-46.
- Köprülüzâde Mehmed Fuad, "Türk Edebiyatı'nın Menşe'i", *Millî Tettebbular Mecmuası*, 2/4, 1331, 5-78.
- Köprülüzâde Mehmed Fuad, "Bir Hiciv Münasebeyiyle", *Yeni Mecmua*, 44, 1918, 346-347.
- Köprülüzâde Mehmed Fuad, "Türk Edebiyatının Ermeni Edebiyatı Üzerindeki Tesirâtı", *Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, 2, 1923, 1-30.

- Köprülüzâde Mehmed Fuad, "Meddahlar: Türklerde Halk Hikâyeciliği Tarihine Ait Bazı Maddeler", *Türkiyat Mecmuası*, I, 1925, 1-45.
- Köprülüzâde Mehmed Fuad, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Millî Matbaa, İstanbul 1926.
- Köprülüzâde Mehmed Fuad, "Selçukîler Devrinde Anadolu Şairleri 2: Ahmed Fakîh", *Türk Yurdu*, 4/22, 1926, 289-295.
- Köprülüzâde Mehmed Fuad, "Selçukîler Devrinde Anadolu Şairleri: Hoca Dehhânî", *Hayat*, 1, 1926, 4-5.
- Köprülüzâde Mehmed Fuad, *Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve Divan-ı Türkî-i Basit*, Devlet Matbaası, İstanbul 1927.
- Köprülüzâde Mehmed Fuad, *Eski Şairlerimiz: Divan Edebiyatı Antolojisi*, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul 1931.
- Köprülüzâde Mehmed Fuad, "Türk Edebiyatına Umumi Bir Bakış", *Birinci Türk Tarih Kongresi: Konferanslar Müzakere Zabıtları*, Maarif Vekaleti, Ankara 1932, 308-320.
- Köprülüzâde Mehmed Fuad - Şehâbeddin Süleyman, *Yeni Osmanlı Târîh-i Edebiyyâtı*, Tefeyyüz Kitâbhânesi, İstanbul 1332.
- Kutadgu Bilig I: Metin*, haz. Reşid Rahmeti Arat, TDK Yayınları, İstanbul 1947.
- Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, haz. Mustafa İsen, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1994.
- LANSON, Gustave, *Edebiyat Tarihinde Usûl*, çev. Yusuf Şerif Kılıçel, haz. Eren Yavuz, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2017.
- Latîfî, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*, haz. Rıdvan Canım, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara 2000.
- LEVEND, Agah Sırrı, *Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavât-nâmesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1956.
- LEVEND, Agah Sırrı, *Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Şehr-engizlerde İstanbul*, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1958.
- LEVEND, Agah Sırrı, "Bilinmeyen Bir Yazarın Bilinmeyen Bir Eseri: Tutmacı'nın Gül ü Hüsvrev Mesnevisi", *VIII. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler 1957*, TDK Yayınları, Ankara 1960, 169-174.
- LEVEND, Agah Sırrı, "Siyaset-nameler", *TDAY Belleten 1962*, TDK Yayınları, Ankara 1963, 167-194.

- LEVEND, Agah Sırrı, "Ümmet Çağında Ahlak Kitaplarımız", *TDAY Belleten* 1963, TDK Yayınları, Ankara 1964, 89-115.
- LEVEND, Agah Sırrı, *Ali Şir Nevâî*, I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1965.
- LEVEND, Agah Sırrı, "Divan Edebiyatında Hikâye", *TDAY Belleten* 1967, TDK Yayınları, Ankara 1968, 71-117.
- Literary Movements for Students*, ed. Ira Mark Milne, Gale Cengage Learning, Farmington Hills MI 2009.
- Mahmud bin el-Hüseyin bin Muhammed el-Kaşgarî, *Kitâbu Divânü Lüğâti't-Türk*, I-III, haz. Kilisli Muallim Rifat, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1333-1335.
- MERİÇ, Cemil, "Edebiyat Tarihinin Tarihi", *Kırk Ambar*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1980, 221-259.
- MORDTMANN, J. H., *Suheil und Neubeihâr : romantisches Gedicht des Mes'ûd b. Aḥmed*, Orient-Buchhandlung Heinz Lafaire, Hannover 1925.
- N. A. Balhassan-oglu, "Un texte ouïgour du XII-ième siècle", *Keleti Szemle*, VII, 1906, 257-279.
- Necâtî Beg Divanı*, haz. Ali Nihad Tarlan, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1963.
- OCAK, Ahmet Yaşar, "'Postmortem' Eleştirilerin Odağında 'Kült' Bir Tarihçi: Fuat Köprülü", *Mehmet Fuat Köprülü*, ed. Yahya Kemal Taştan, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2012, 329-344.
- ÖZTÜRK, Veysel, "Method in XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi: Albert Thibaudet's Influence on Ahmet Hamdi Tanpınar", *Bilig*, 99, 2021, 163-180.
- ÖZYILDIRIM, Ali Emre, "'Edebiyât-ı Kadîme' Açısından Türkiye'de Edebiyat Tarihçiliğinin İlk Örnekleri", *Eski Türk Edebiyatına Modern Yaklaşımlar I*, haz. Hatice Aynur, Müjgân Çakır, Hanife Koncu, Selim S. Kuru, Turkuaz Yayınları, İstanbul 2007, 210-218.
- PERİN, Cevdet, *Tanzimat Edebiyatında Fransız Tesiri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1946.
- Pertev Naili, *Köroğlu Destanı*, Evkaf Matbaası, İstanbul 1931.
- Philologiae Turcicae Fundamenta*, I-II, Franz Steiner, Wiesbaden 1959-1965.

- RIEU, Charles, *Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum*, Gilbert and Rivington, London 1888.
- Sadettin Nüzhet - Mehmed Ferid, *Konya Vilayeti Halkiyat ve Harsiyatı*, Vilayet Matbaası, Konya 1926.
- Sadettin Nüzhet, "Hasanoğlu ve Yeni Bir Gazeli", *Millî Mecmua*, 107, 1928, 1721-1722.
- SERTKAYA, Osman Fikri, "Osmanlı Şairlerinin Çağatayca Şiirleri", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XVIII, 1970, 133-138; "Osmanlı Şairlerinin Çağatayca Şiirleri II", *TDED*, XIX, 1971, 171-184; "Osmanlı Şairlerinin Çağatayca Şiirleri III: Uygur Harfleriyle Yazılmış Bazı Manzum Parçalar I", *TDED*, XX, 1973, 157-184; "Osmanlı Şairlerinin Çağatayca Şiirleri IV", *TDED*, XXII, 1976, 169-189.
- Şeyyad Hamza, *Yusuf ve Zeliha*, haz. Dehri Dilçin, TDK Yayınları, Ankara 1946.
- TANSEL, Fevziye A., "Halk Şâirlerimizin Küçümsenmesi ve Tahkîri Meselesi", *Belleten*, 194, 1985, 313-333.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1956.
- TEKİN, Talat, *Orhon Yazıtları*, TDK Yayınları, Ankara 2014.
- TEMİR, Ahmet, *Türkoloji Tarihinde Wilhelm Radloff Devri: Hayatı-İlmî Kişiliği-Eserleri*, TDK Yayınları, Ankara 1991.
- TEZCAN, Nuran, "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin Hammer-Purgstall Tarafından Bilim Dünyasına Tanıtılması", *Osmanlı Araştırmaları*, XXXIV, 2009, 203-230.
- TEZCAN, Semih, "Fuat Köprülü ve Türkî-yi Basit", *Mehmet Fuat Köprülü*, ed. Yahya Kemal Taştan, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2012, 79-92.
- THOMSEN, Vilhem, "Dr. M. A. Stein's Manuscripts in Turkish Runic Script from Miran and Tun-Huang", *Journal of Royal Asiatic Society*, January 1912, 181-227.
- TOGAN, Zeki Velidi, "Ebûlgâzî Bahadır Han", *İslâm Ansiklopedisi*, 4, İstanbul 1977, 79-83.

- ÜLGEN, Erol, "Türklük Bilimi ve Türk Edebiyatı Tarihine Adanan Bir Ömür: Prof. Dr. Ömer Faruk Akün", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, XIX, 2006, 11-73.
- VÁMBÉRY, Hermann, *Čagataische Sprachstudien*, F. A. Brockhaus, Leipzig 1867.
- YILDIRIM, Yusuf, "Kadı Burhaneddin Divanı'nın Garip Hikayesi: İsimsiz Şiirler", *Kadı Burhaneddin Kitabı* (haz. Yusuf Yıldırım - Ramazan Süer), Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas 2020, 191-201.
- Yunus Emre Divanı*, 1-3, haz. Abdülbâki Gölpınarlı, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1943-48.
- Ziyâ Paşa, *Harâbât*, I-III, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1291-1292.